

УДК 378.016:[373.3.016:781.1]

Коваль Т. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до використання музичного фольклору в навчально-виховному процесі початкової школи / Т. В. Коваль // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – 2013. – Вип. XLVI. – С. 27-33. – (Серія “Педагогіка”).

Автор

Коваль Т.В.

Коваль Т.В.

Koval T.V.

Назва

Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до використання музичного фольклору в навчально-виховному процесі початкової школи.

Педагогические условия подготовки будущих учителей к использованию музыкального фольклора в учебно-воспитательном процессе начальной школы.

Pedagogical conditions for the preparation of future teachers for the use of musical folklore in the teaching and upbringing process of primary school.

Ключові слова

Музичний фольклор, етнізація, інтерпретація, компетентнісний підхід, професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів.

Музыкальный фольклор, этнизация, интерпретация, компетентностный подход, профессиональная подготовка будущих учителей начальных классов.

Folk music, ethnicization, interpretation, competence-based approach, the training of primary school teachers.

Анотації

У статті визначені та обґрунтовані педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до використання музичного фольклору в навчально-виховному процесі школи I ступеня.

В статье определены и обоснованы педагогические условия подготовки будущих учителей к использованию музыкального фольклора в учебно-воспитательном процессе школы I степени.

The article defines and substantiates pedagogical conditions for the preparation of future teachers for the use of musical folklore in the educational process of school I degree.

Система національного виховання нині презентує практично невичерпні можливості народного музичного фольклору для формування національної самосвідомості підростаючого покоління. У різноманітних музичних формах і жанрах трансформувалися й акумулювалися багатство і краса духу. Поринаючи в гуманізм фольклорних дійств, усвідомлюючи їх естетичні цінності, школярі переконуються в тому, що мистецькими канонами просякнуті всі сфери життя, діяльності, побуту і дозвілля народу. Художнє спілкування викликає прагнення стверджувати добро, істину, красу, сприяє цілеспрямованому розвитку особистості майбутнього громадянина.

Посилення уваги до нарощування духовного потенціалу нації та визнання доміантної ролі освіти в цьому процесі неодмінно актуалізує проблему підготовки вчителя, здатного стати своєрідним посередником для дитини у пізнанні нею навколишнього світу, транслятором культурно-мистецьких традицій, естетичного, утилітарного, морально-правового, світоглядного досвіду сотні поколінь, сконцентованого у народно-мистецьких, в тому числі фольклорно-музичних творах. Це потребує від майбутнього педагога

сформованих професійних компетентностей, що визначають його готовність до використання музичного фольклору у роботі з молодшими школярами.

Про невичерпні виховні можливості українського фольклору писали О.Духнович, Г.Сковорода, Л.Українка, М.Вовчок, О.Маркович, І. Франко, К.Ушинський В.Сухомлинський та ін. Обґрунтування необхідності виховання учнів засобами українського музичного фольклору відображено в основних концептуальних положеннях сучасної школи, а також простежується у працях таких вчених, як Б.Асаф'єв, В.Верховинець, С.Килимник, В.Кузь, С.Руданський, К.Квітка, С.Грица, П.Куліш, Ф. Колесса, М. Лисенко, М. Леонтович, В.Скुरатівський, М.Стельмахович та ін. Сьогодні народна творчість як фактор виховання основ музичної культури молодших школярів є важливою передумовою відродження національної системи виховання, поширення ідей патріотизму, народності, становлення моральної культури особистості.

Аналіз педагогічної літератури дозволив виявити посилений інтерес вітчизняних дослідників до окремих аспектів заявленої проблеми. Серед них: формування педагогічної майстерності майбутніх учителів (І.Зязюн, І.Ковальова, О.Кошелєв, А.Луцюк, Г.Сагач, С.Швидка та ін.); формування творчої особистості вчителя в процесі вузівської професійної підготовки (Т.Волобуєва, Н.Гузій, Н.Кичук, О.Сисоєва, Г.Тарасенко та ін.). Окремий пласт становлять дослідження, присвячені пошуку ефективних шляхів удосконалення музичної культури майбутніх вчителів та розгляду проблеми виховання молоді на музичних пісенно-обрядових традиціях (О.Аліксійчук, Р.Дзвінка та ін.); проблемам використання народного музичного мистецтва рідного краю у вихованні підростаючого покоління (С.Борисова, С.Крамська, Л.Побережна, Л.Масол, В.Смирнова, Р.Ткач та ін.).

Таким чином, означена проблема частково знайшла відображення в психолого-педагогічній літературі. Проте очевидним є брак досліджень, присвячених визначенню педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до впровадження музичного фольклору в навчально-виховний процес.

Метою даної статті є визначення та обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання музичного фольклору в навчально-виховному процесі.

У своєму дослідженні ми схилиємося до думки, що ефективність професійної підготовки вчителів початкових класів до використання музичного фольклору в майбутній освітній діяльності детермінована низкою педагогічних умов, тобто таких спеціально створених обставин, які б максимально сприяли результативності досліджуваного педагогічного процесу. Здійснений нами теоретичний аналіз проблеми дозволив виокремити наступні педагогічні умови, які, на нашу думку, є необхідними і достатніми для забезпечення прогнозованого результату – сформованої професійної компетентності майбутнього педагога щодо ефективного використання музичного фольклору в навчально-виховній роботі з молодшими школярами. Зокрема, до них ми віднесли:

- етнізацію змісту фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів;
- забезпечення готовності студентів до художньо-педагогічної інтерпретації творів музичного фольклору;
- реалізацію компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на музично-фольклорному матеріалі.

Обґрунтуємо кожен з вищезазначених педагогічних умов.

1. Етнізація змісту фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Визначальною складовою реформування освіти на усіх рівнях, як зазначається в Державній програмі “Освіта” (“Україна ХХІ століття”) є оновлення її змісту, приведення його у відповідність з сучасними потребами особи і суспільства [3]. Одним із напрямів такого оновлення відповідно до вимог сьогодення визнано необхідність посилення її культуромісткості, оскільки, як доречно зауважує С. Операйло, зміст освіти, зокрема, педагогічної, невідворотно передбачає залучення її суб’єктів до культури й загальнолюдських цінностей; створення в них цілісного образу професійної культури; розвиток гуманітарного

мислення й гуманістичної позиції; залучення до різних видів творчої діяльності й рефлексію власного особистісно-професійного розвитку [8, с. 13]. А тому важливо, аби культура як певна цілісність, єдність цінностей, знань, почуттів і творчої дії проникала в сам зміст професійної підготовки майбутнього фахівця.

Забезпечення національного характеру педагогічної освіти, на думку О. Отич, уможлиблюється через відтворення у її змісті національних традицій, осмислення культурно-історичного та художнього значення здобутків українського народу, виявлення можливостей їх використання у розвитку загальної і професійної культури майбутніх педагогів, формуванні в них національної свідомості та самосвідомості, становленні їхньої творчої індивідуальності [9, с. 491]. А тому правомірно говорити про доцільність етнізації змісту педагогічної освіти як необхідної умови формування свідомого, професійно компетентного педагога, здатного культивувати в майбутніх вихованців почуття національної гідності, етнічної приналежності до свого народу, виховувати дітей як типових носіїв національної культури.

У буквальному розумінні *етнізацію* тлумачать як процес становлення, розвитку й закріплення в особистісних структурах якостей, що відбивають особливості культури етносу, членом якого є особа. У довідникових джерелах *етнізація* визначається як процес засвоєння індивідом духовних цінностей того етносу, до якого він належить [4]. У сучасній науковій літературі етнізацію розглядають як один із основних напрямів оновлення змісту освіти у сучасній вищій школі (Т. Туркот), як необхідну умову повноцінного розвитку етнічної свідомості, формування етнічної ідентичності майбутнього фахівця (В. Горбунова).

На нашу думку, в контексті виконуваного дослідження етнізація змісту фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів сприятиме створенню спеціального гуманітарного простору (М. Жулинський) для набуття студентами власної національної і культурної ідентичності, підживлення традицій, національних успадкованих цінностей, “вращення” в культуру свого народу, формування ціннісного ставлення до неї в різноманітних її проявах.

2. Забезпечення готовності студентів до художньо-педагогічної інтерпретації творів музичного фольклору.

З позицій діяльнісного підходу, що знайшов відображення в психологічних дослідженнях О. Леонтьєва, О. Запорожця, Л. Божович, П. Гальперіна, Д. Ельконіна, М. Лісіної та ін., будь яка діяльність матиме сенс, якщо особистість виявлятиме активність по відношенню до неї. Виходячи з цього, саме характер і зміст навчально-професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів, пов'язаної з використанням музичного фольклору в навчально-виховній роботі з учнями, визначає її успішність, здійснює безпосередній вплив на розвиток професійної культури студентів, забезпечує становлення їхньої творчої індивідуальності.

Одним із ефективних напрямів такої діяльності є організація безпосереднього спілкування з народно-мистецькими творами, активне їх сприймання, творче осмислення та інтерпретація. Як правомірно зауважує Г. Падалка, оскільки зміст освіти реалізується не стільки в знаннєвій, скільки в діяльнісній формі, то й стрижнем професійно-мистецької освіти повинні стати пізнання мистецьких явищ, їх інтерпретація і творення [10, 73].

Інтерпретація художнього твору тлумачиться дослідниками як необхідний елемент процесу художньої творчості, сприйняття мистецтва, як суттєва характеристика виконавської майстерності (О. Рудницька). Інтерпретацію трактують і як результат особливої художньої діяльності свідомості, що полягає у своєрідному переведенні продукту первинної творчості не тільки в іншу знаково-смыслову систему, а й в іншу систему мислення (О.Котляревська).

Таким чином, художня інтерпретація мистецького твору тісно співвідноситься з внутрішньою активністю студента і передбачає глибоке проникнення в його зміст, художню форму і систему образів. На думку Т. Росул, вона викликає образні уявлення, інтелектуальну реакцію, активізує асоціативне мислення, уяву, фантазію, пробуджує почуття та емоції, естетичні переживання, несе конкретну образну інформацію, виступає об'єктом пізнання, приносить естетичну насолоду [12, 165]. До того ж, як слушно зазначає О. Рудницька, в процесі інтерпретації відбувається суб'єктивізація художніх образів, під впливом

яких безпосередні почуття переходять в естетичні, етичні уявлення суб'єкта як ціннісний акт осягнення світу та самопізнання власної ідеальної сутності, розширюється і збагачується індивідуальний досвід художнього світосприймання, почуття, смаки, потреби набувають культурно-естетичної форми [13, 58]. У мистецькій педагогічній теорії та практиці поряд із поняттям “художня інтепретація” досить вживаним є поняття “художньо-педагогічна інтепретація”. О. Ляшенко визначає останнє як динамічний, багатоплановий, цілісний педагогічний процес, в основі якого лежить спільна художньо-творча діяльність педагога (викладача, вчителя) і вихованця (студента, учня) над мистецьким твором [6, с.17]. Таким чином, на думку дослідниці, у цьому процесі визначальною є діалогічна взаємодія педагога-інтерпретатора, який, використовуючи різні види мистецтв, вербальні, виконавські та спеціальні педагогічні прийоми, необхідні форми, методи роботи, допомагає розкрити художній образ твору у вербальних та виконавській інтерпретаціях і реалізувати їх у різноманітних формах практики, та вихованця, який у процесі взаємодії з педагогом засвоює знання і вміння, пов'язані з художньою інтерпретацією мистецького твору [6, с.12].

Отже, залучаючись до здійснення художньо-педагогічної інтерпретації творів музичного фольклору, студенти активно включаються в процес духовного творення себе як носіїв культури, набувають індивідуального досвіду такої діяльності, що супроводжується засвоєнням необхідних знань та вмінь, опановують педагогічно доцільні методи, прийоми, форми роботи з мистецьким твором. Базуючись на засадах культурологічного підходу, такий вид діяльності сприяє глибокому розумінню народно-мистецьких культурних явищ, формуванню в студентів цілісної системи фахових знань, обумовлених онтологічною, ціннісною, евристичною, просвітницькою і комунікативною функціями, що забезпечують більш ґрунтовну професійну підготовку майбутніх вчителів.

Результатом такої роботи є якісні особистісні зміни, а також такі, що пов'язані з розвитком професійних якостей майбутніх педагогів. Зокрема, О. Отич зазначає, що в процесі залучення студентів до спілкування з народним

мистецтвом формується індивідуальність педагога, при чому, за словами дослідниці, вона має чітко виражену національну спрямованість, що виявлятиметься в національному забарвленні індивідуального стилю його педагогічної діяльності, її орієнтації на національні цінності, підпорядкуванні її національним інтересам, в особливостях її мотивації, її національному змісті, наданні переваги формам навчальної та виховної роботи, найбільш відповідним етнокультурним особливостям свого народу [9, с. 492].

3. Реалізація компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на музично-фольклорному матеріалі.

У світлі сучасних тенденцій розвитку освіти в цілому й вищої зокрема в якості методологічної основи особливої ваги набуває компетентнісний підхід до організації навчально-виховного процесу та оцінки його результатів. Саме компетентності, як зазначає О. Овчарук, є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність випускника до життя, його подальшого особистого розвитку й до активної участі в житті суспільства [7, с. 6].

У науково-педагогічних дослідженнях А. Андрєєва, Н. Бібік, В. Болотова, І. Зимньої, Д. Іванова, В. Лугового, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, Г. Шевченко та ін. необхідність упровадження компетентнісного підходу в освіту обґрунтовується з позицій нагальних потреб суспільства в підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних не лише оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. Одним з аргументів на користь запровадження компетентнісного підходу Н. Бібік вважає необхідність узгоджувати освітні системи в глобалізованому світі з метою надання молодій людині елементарних можливостей інтегруватися в різні соціуми, самовизначатися в житті [2, с. 48].

Перехід до компетентнісного підходу означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з погляду затребуваності в суспільстві, забезпечення спроможності випускника відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого "Я" в професії, в соціальній

структурі. І. Зимняя зауважує, що компетентнісний підхід підсилює практичну спрямованість освіти, акцентуючи увагу на операційній, навиковій стороні результату, суттєво розширює її зміст власне особистісними складовими, робить його гуманістично спрямованим [5, с. 36].

Таким чином, посилення практичної орієнтації освіти, вихід за межі “зунівського” освітнього простору становить концептуальну основу компетентнісного підходу (А. Андрєєв, В. Байденко, Г. Шевченко та ін.). Зміст освіти за цих умов передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій (В. Болотов). О. Пометун зазначає, що результатом освітнього процесу, побудованого на компетентнісній основі, буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості [11, с. 64]. На основі узагальнення різних підходів до визначення сутності компетентності (А. Андрєєв, О. Овчарук, О. Пометун, А. Хуторський) ми розуміємо дане поняття як інтегральну характеристику особистості, яка визначає її здатність вирішувати стандартні й проблемні ситуації, що виникають у різних сферах життєдіяльності на основі набутих знань, практичного досвіду й відповідно до засвоєної системи цінностей.

Питання про набір ключових компетентностей випускника школи чи вищого навчального закладу і досі залишається відкритим. Учені не мають єдиної думки щодо певного переліку компетентностей, які б однаково були важливим для людей різних професій і задовольняли їхні життєві потреби. Втім вони однакостанні в тому, що в важливе місце цьому переліку повинна посідати професійна компетентність як запорука успішності професійної діяльності особистості.

У численних наукових розвідках, присвячених вивченню професійної компетентності педагога (В. Бондар, Н. Глузман, Н. Давкуш, С. Скворцова, В. Сластьонін, К. Старченко, Г. Тарасенко, І. Шапошнікова та ін.), здійснюється розгляд її структури, визначається зміст компонентів, з'ясовуються

організаційно-педагогічні умови ефективного її формування. Особливу цінність для нашого дослідження становлять праці науковців, що торкаються проблеми підготовки вчителів до викладання мистецьких дисциплін та становлення їх професійної компетентності (Т. Агейкіна-Старченко, Л. Масол, В. Орлов, О. Отич, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.).

Так, Т. Агейкіна-Старченко, посилаючись на дослідження Л. Масол, вважає, що ядром професійної компетентності вчителя мистецьких дисциплін є художньо-естетична компетентність особистості як результат трансформації її мистецьких знань, практичного досвіду та ціннісних художніх орієнтацій. Інтегруючи в собі загальні (особистісні, соціальні) та функціональні (предметні, міжпредметні, метапредметні) компоненти, така компетентність, на думку дослідниці, визначає готовність учителя до успішного здійснення художньо-педагогічної діяльності [1, с. 11].

Прикметно, що в структурі особистісних компетентностей науковець виділяє культуротворчі компетентності, до яких відносить й етнокультурні. Свою позицію Т. Агейкіна-Старченко вмотивовує тим, що врахування національного чинника має важливе значення для забезпечення функціонування художніх цінностей, культурного розвитку особистості й суспільства. У своїх міркуваннях автор спирається на думку О. Рудницької, яка вважала, що найважливішою ознакою культури особистості є національна свідомість, коли людина відчуває і усвідомлює свою належність до певного семіотичного поля. Така приналежність, на переконання дослідниці, є тим культурним явищем, яке належить до найвищого рівня розвитку людської цивілізації. Її результати втілюються в творчості найталановитіших представників нації і вимагають для свого розуміння освіченості, ерудиції, відповідної культурологічної і мистецької підготовки членів суспільства [13, с. 12].

У своєму дослідженні ми поділяємо викладену вище думку науковців щодо необхідності формування етнокультурної компетентності педагога як складової його компетентності професійної. Вважаємо, що важливе місце в цьому процесі повинно бути відведене музично-фольклорним традиціям, оскільки, за слушною увагою О. Отич, українське народне, зокрема, музичне мистецтво є одним з

найбільш ефективних засобів реалізації цього завдання. У ньому втілено найвищі цінності й найвартісніші ідеї українського народу, найяскравіше відображено і найкраще збережено представлений у високохудожній образній формі традиційний виховний ідеал [9, с. 491]. На нашу думку, реалізація компетентнісного підходу в процесі фахової підготовки дозволить майбутньому вчителю стати повноцінним носієм етнонаціональної культури народу, транслятором його цінностей, забезпечить практичну готовність до здійснення культуродоцільної й культуротворчої професійної діяльності.

Таким чином, реалізація нами визначених педагогічних умов забезпечить успішність підготовки майбутнього вчителя початкової школи до використання музичного фольклору в навчально-виховному процесі.

Подальших наукових розвідок потребує проблема методики впровадження визначених педагогічних умов у практику фахової підготовки майбутніх учителів школи I ступеня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агейкіна-Старченко Т. В. Професійна компетентність вчителів мистецьких дисциплін : навчально-метод. посібник / Т. В. Агейкіна-Старченко ; заг. ред. В. І. Ковальчука. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 20120. – 160 с.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 45-50.
3. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”), затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
4. Етнізація // Українська етнографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://etno.us.org.ua/blog/glossary/47.html>
5. Зимняя И. А. Ключовые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М. :

Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.

6. Ляшенко О. Д. Художньо-педагогічна інтерпретація музичного твору в професійній підготовці майбутніх учителів музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / О. Д. Ляшенко ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2001. – 20 с.

7. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 5-14.

8. Операйло С. Принципи добору змісту культурологічної педагогічної освіти / С. Операйло // Шлях освіти. - 2006. - № 2. – С. 13-16.

9. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти : монографія / О. М. Отич ; за ред. І. А. Зязюна. – Чернівці : Зелена Буковина, 2007. – 752 с.

10. Падалка Г. Теорія і методика мистецької освіти : інноваційна проблематика / Г. Падалка // Мистецька освіта : зміст, технології, менеджмент : зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 5. – С. 68-82.

11. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 64-70.

12. Росул Т. Педагогічна інтерпретація музичного образу в процесі підготовки майбутніх вчителів музики / Т. Росул // Науковий вісник Ужгородського національного університету / І. В. Козубовська (гол. ред.), О. П. Бартош, Т. К. Завгородня [та ін.] – Ужгород : Ужгородський національний університет, 2009. – С. 165-167. – (Серія “Педагогіка. Соціальна робота”).

13. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : навчальний посібник /
О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2005. – 360 с.